

TWENTHER BRUL'FTELEED.

Gin heiden slungels bruyt ons wat,
Noch Cupido, noch Hymen,
Woarvan de dichters dit en dat
In 't broezig brul'fteleed riimen.
Virgyl zunk Roomsch, Homerus Grieksch,
Wy Haverstreusch en Labbediiksch.

Parnas dee is met Helicon
Nen witten met nen zwatten.
Et water oet de Hengstenbron
Déut 't riim jo doar nig vlaten,
Woar Leün'ker - berg de krone spant
En Driiner - bekke vleút duur 't land.

Nen Grieksch en glans op Twentsch gedicht
Zoel glynstren oaverbendig,
As op nen pyrok slecht en slicht,
Grosneudig en spierdreudig,
Een gould' of zolv'ren passement:
Wy kallet as we et bynt 'ewent.

As musschen piipet musschen goed',
 Nen hanen past et kréeyen ,
 Wy zingt van breugem en van broed-
 As 't ons is an - ewéeyen ;
 En of den rok al maakt den man ,
 Wy treúkken neu nen vreúmden an.

Et vinnig oorlogs - onnewéer
 Van rondumme oet'ebrokken ,
 Hef wéust en wyld, kò'tby en véer ,
 Wat hoal was an'estakken ;
 Méer zégen lig op 't Twenther - land ,
 Woar 't véur van leefde aleenig brandt.

Doar heúldt de leefde alleene veld ;
 Dee 't hêrte kan behêren
 Duur zammen dwank , duur zéut geweld ,
 Dat nummes of kan wêren :
 Wat zweúmp of vleúg of kroép of geet ,
 Ze hadde of hef of krig em beet.

Mòt groot , o leefde , is diine macht !
 Vaak temp zo'n luttik wiifken
 's Mans driiste en wylde en wéuste kracht ;
 Stil hêrscht nog 't doesse duufken ,
 Wat 't snipken bits en spits nig kan ,
 Duur leefde op 't hêrte van den man.

Méer manges spant et as ter to ;
Wat mans dréegt boékse en beurde
En manléu - mood van toch méer zo ;
Et wiif is rijk van weurde ,
En vake hunk an 't leste woord
En mood en hood en boékse en board.

In hoer regere niid noch wròk ,
Noch dwank , noch doém krakelen :
„ Dou zast , dou zoést' ! Dat wi'k , dat wò'k .”
Dan bätter 't rijk verdelen :
Hee dällenhanen in 't fabriek :
De keükken is diin kánninkriik.

Hast' moezennuste in diinen kòp
Of snoërrepiperyen ;
Stak dit of dat em in den kròp ,
Dou moést dy by em vlyen ;
Ne zachte hand een dreudken spynt ;
Een dreudken dat stiif vaste byndt.

Nig onnebiige ! En eege dy ,
En holde liike bane.
Ne hell'ge kifkafkáfery
Brenk in de kroenekrane.
Nen dunstren doolhof — tré nig to !
Dou speuldst op steulten blyndekot

Joa! woar den man nen boe-bah is,
 Of 't wiif ne hanen-vère,
 Geet keurken jo den zandweg mis;
 't Vvedú'dt stroat- en meú'llen-mère,
 En dan toamee, dat zegge ik dy,
 Nog héermkes met een ulk der by.

Bliive altiid met em ensgezynd;
 Gin schuur heelt zonder neudken;
 Togeveenheid en leefde spynt
 Een ziiden gengel-dreudken;
 Dat fine dreudken drille em dan
 An 't herte vast: doar gèngelt he an.

Duur vliit en zaarge net en kloar
 Diin hoes en hagengoaren;
 En helder hier, en zeunig doar!
 Te zuvren en te spoaren,
 Een huusken net! — een hértken rein!
 Een paradiis vuur diinen Hein!

Gesnêerk en snipsnapsnoérrery
 Bynt regtevoart betéune.
 Geen zoékker op den riistenbry
 Met téumig goan alleene.
 't Is wierigheid en vliit, waarvan
 Den béergerscha'steen roken kan.

Mêr hee met zîin piip - jonge wiif
Hef hoës en hof en wêre,
Geld in den tuk en tîdverdrîef
En helm en zelm en réure,
En vreüg, as h''t in de hulle krig,
Noa Hêrrem in de meülle nig.

En gunk et al ees manges scheef,
Dan tréuste dy met maargen,
Te bättren wat te bättren is.
De leefde myldert zaargen.
By maargenlecht verdwiint een spook,
By westewynd' nen vennerook.

Den zwalm van 't harte en zunner-schiin,
Ne tokomst bly en helder;
Vleis op den disch en kaapschen wiin
En Hênsken in den kelder,
Dat kump en zoég, dat licht en sleúp
En binnen 't joar alleene leúp.

Zo'n diideldênsken kon alleen
Nog 't heil van 't paar verhoogen.
Ziin vader oet den bek 'esneen,
Met moders pik - zwatte ogen.
Mag 't wêzen hênsken of een hoon,
Een hênsken klook! Een hênsken schoon!

O! by de loést van moder is
 Gin wille te gelijken!
 Zo leven was te Austerliz,
 Op 't puun van keizerriiken,
 An 't héufd van ménnige oorlogslén,
 Den groten nyen keizer néu.

't Is hier, woar een et léven won,
 Wat doezend doar verleüren;
 Wo zoer móést dou, Napoleon,
 Den goulden scepter véuren!
 En groot — en aarm! Men weet et nig,
 Wat zaarge dy umm' 't herte lig.

Wat 's Kreusus schat, wat is de magt,
 De glorie van nen kànnink?
 O! wat is Mogols péerlen - pracht?
 't Is klattergould, mak bannink!
 Niks kump an modervreùgde glik;
 Een moderherte — een kànninkriik!

Zo glidt et léven bly en zacht
 Verby as Dynkelwater:
 Et lutke wichtertuug dat lacht
 En speúlt en maakt gesnater
 En dauwelt umme éer moders - schoot,
 As kuukskes umm' de kloékke doot.

En jonges staark en mèkes fiin
 Als rozenkneúppe bleuyet,
 Den zachten glood van maargenschiin
 In heldere ogen gléuyet:
 De jonges voél van kracht en mood
 En dêernes fris as melk en blood.

Leúp 't réusken oet van toves an,
 Dat déut ook 't luttel spruutken,
 En 't wicht weú'dt maagd, et junken man,
 Zeúg breúgem zik of brutuken.
 En trekt de kynderscheúkes oet:
 Van toves an leúp 't réusken oet.

De vroécht veúlt van den stam nig wiid
 En de ongevéerde jongen,
 Die piipt en schilfert met der tiid
 As smoés ère olden zongen;
 't Schált hier en doar en dit en dat;
 Ze zéukt en zéukt, en weett nig wat.

Ze vliiget oet in zoés of zo
 Verweert ze in 't houwliiksnetken.
 Boh! 't kump en an, men weet nig wo!
 De jonge en 't nusseldeúdken
 Ze kriigt der ees den trezen van,
 As 't wicht weú'dt maagd en 't junken man.

Elk met zijn ander ik (een paar
Ontlok'ne rozenkneuppe!)
Maakt van den vaar nen bestevaar
En van de moor ne beppe.
O, gould'ne brul'fte, brenge mee
Den goulden tiid van Enschedé!

1812.

OPHELDERINGEN.

Het bovenstaande bruiloftsvers, geschreven in den tongval van Enschedé, geeft mij gelegenheid om wegens de klanken iets bepaalders te zeggen, dan over het Overijselsch in het algemeen mogelijk was.

Zeer gevoegelijk spelt men de meeste woorden van dien tongval volgens de Hoogduitsche orthographie; iets dat ook in de Plat-duitsche woordenboeken geschied is, met wier taal die van Enschedé eene sprekende overeenkomst heeft. Neem bij voorbeeld de Hoogduitsche vokalen ä, ö, u, ü, en schrijf *gängelen*, aan het lijntje trippelen; *diidel-dänken*, speelpopje; *häänken*, haantje; schrijf *löp*, loopt; *höldt*, houdt; *vrögde*, [verhogde] vreugde; *röösken*, roosje; *höönken*, hoentje; *wööst*, woest; *zöökt*, zoekt; vereenig ä en ö, en schrijf *wöärde*, woorden: *köärken*, karretje; schrijf verder *dum*, dom; *krup*, kruipt; *oul*, vol; *bukse*, broek; *must*, moet; zet eindelijk *nüst*, nest; *düür*, door; *zülören*, zilveren; *hünk*, hangt. De waarde, aan de Hoogduitsche letterteekens toegekend, drukt de klanken van den Enschedéer tongval tamelijk naauwkeurig uit, en de handgreep, waarbij niet de letter, maar het teeken boven de letter verandert, laat den oorspronkelijken klinker in het geschrift in zijn geheel. De manier der Hollanders om den klinker zelve in het geschrift te veranderen, brengt den oorspronkelijken klinker van voor de oogen weg, gelijk men ziet, als de voorgaande woorden geschreven worden, *gengelen*, *diidel-densken* [dansje], *heenken*; *leup*, *vreugde*, *heuldt*; *reus-*

ken, *heunken*, *weust*, *zeukt*; *weurde*, *keurken*; *doem*, *kroep*, *voel*, *boekse*, *moest*; *nust*, *duur*, *zuloren*, *hunk*. Bovendien is er in deze schrijfwijze geen onderscheid tusschen *ö* en *öö* en *öä*; tusschen de Hoogduitsche *u* en de lange Hollandsche *oe*, welke laatste de Enschedeërs hooren laten in *oet*, uit; *broed*, bruid; *hoes*, huis; en *kroene*, [kruin] kronkel.

Daarentegen is de Hoogduitsche schrijfwijze ook niet geheel vrij van de eerstgenoemde kwaal, waarbij de oorspronkelijke klinker van voor het gezigt verdwijnt, zoo als bij voorbeeld in *däärnes*, [deernes] meisjes; *läoen*, leven; *väre*, veder; *ongeväärde*, ongevederde; *häärscht*, heerscht; *zöneg*, zuinig, spaarzaam; *orömde*, vreemde. De groote reden echter waarom de Hoogduitsche spelling thans door mij gewraakt wierd, ligt in het publiek voor hetwelk dit boekje geschreven is. Dit publiek is opgevoed in het Hollandsch, aan de Hollandsche waarde der letteren gewend, en hoe velen er ook onder zijn beter bekend met het Hoogduitsch dan ik zelve, zoude het onbillijk zijn deze kennis van allen te wachten. De oude regel dan, » wie niet verstaan wil zijn, wil niet gelezen wezen, » brengt den anderen regel der onverbiddelijke noodzakelijkheid met zich, waarvoor alle taalkundige bedenkingen zwichten; zij namelijk, die mij oplegt om zoodanig te spellen, dat het gros der lezers op het eerste gezigt der letteren iets van de ware uitspraak gissen kan.

Het is uit dien hoofde dat de Hoogduitsche *ä* hier gespeld wordt *é*, geldende omtrent als der Franschen *ai* in *mais*, *taire*; het uithalen van dien klank, op zijn Hoogduitsch *ää*, schrijft men hier *ée*. Dus *mékes*, meisjes; *hérte*, hart; *péerlen*.

De Hoogduitsche *ö* is hier *eü*, voorstellende een korten *eu*-klank, zoodat [*löp*, *orögde*] *leúp*, *oreügde*, niet ver af is van *lup*, *orugde*.

De uithaling van de [*ö*] *eü*-klank in *blööyet*,

bloeyen, *glööyet*, gloeyen, wordt hier gespeld *éu*, en dus *bléuyet*, *gléuyet*.

De vereeniging van *ö* en *ä* vertoont zich hier in den vorm van *eu*, hebbende den hoogen klank van *eu* in het Fransche *beurre*; dus *œurde*, woorden; *beurde*, baard; *keurken*, karretje.

De vereeniging van *o* met *e* in *oe* ontvangt het teeken op *ó* als de klank lang is, bij voorbeeld in *óet*, uit; *hóes*, huis. Maar op *é* als de klank schraalder is, en daarom *doém*, dom; *kroép*, kruipt; *voél*, vol; *boekse*, broek, enz.

Behalve de gewone *a* is er nog eene wijziging van de *a*, die omtrent klinkt als de *e* voor *r* in *berg*, *oerf* enz. en hier geteekend wordt à; b. v. in *känninkriik*, koninkrijk; *kàffery*, gekef, enz.

Er is in al de verwante talen een onderscheid tusschen *heelen*, genezen, en *helen* verbergen; tusschen *leenen* te leen geven, en *lenen* leunen; tusschen *hoopen* opstapelen en *hopen* hoop voeden; tusschen *de koolen*, die men eet, en *de kolen*, die men brandt. Bij de Hollanders is dit onderscheid geheel verloopen, zoodanig dat zij het niet eens hooren ook dan wanneer het hun duidelijk voorgezegd wordt, en dit was reeds vroeger dan 1640 het geval. Het onderscheid daarentegen tusschen de *o* in *ròk* en *kof*, *in sòk* en *bok* is zeer levendig bij hun. Nu heeft de wetgevende kamer der spelling goedgevonden om het uitgestorven onderscheid door *e* en *ee*, door *o* en *oo* aanteduiden, maar het onderscheid, dat nog bestaat, geheel niet in aanmerking te nemen, en alzoo *bot* en *zot* met dezelfde *o* te schrijven. Dus heeft zij in hare wijsheid begrepen meer te moeten zorgen voor de lijken, die in het graf liggen, dan voor diegenen harer onderdanen, die nog in het land der levenden overig zijn. Wanneer het nu niet al te veel gewaagd is wenschte schrijver dezès wel eens voor de levenden te zorgen, en zulke woorden in den

tongval van Enschedé, die de heldere korte *o* hebben, te teekenen met een *ò*, en dus te schrijven *wròk*, *kòp*, en zoo vervolgens. En dit te meer daar er zijn, die te Enschedé dof klinkende, bij de Hollanders helder zijn, zoo als bij voorbeeld *rok*.

Eindelijk zij gewaarschuwd dat de uitspraak van *ou* in *dou* zeer dof is omdat de *u* zich oplost in *o*, waardoor het omtrent klinkt als *dow*; dat *oa* tusschen *o* en *a* in klinkt als in het Engelsche *all*, *wall*, enz. en dat de *y* noch *ei* noch *ij* zij, maar tusschen deze en de *i* in.

Wat verder den zin van het bovenstaande vers betreft, zie hier eenige aanmerkingen, die ik hoop dat over één en ander een genoegzaam licht verspreiden zullen.

Bladz. I. 1 Couplet.

Haverstroat, en *Labbediik*, twee achterbuurten van Enschedé, waar de tongval zuiverst bewaard is.

Riimen, behoort te zijn *riimet*. Immers de tegenw. tijd luidt, *wy*, *y*, *ze riimet*, *hynt*, zijn; *zeùlt*, moeten; *kroépet*: de verleden tijd daarentegen *wy*, *y*, *ze riimden*, *hadden*, *wagzen*, *zoëllen*, *kreúpen*.

Bladz. I. 2 Couplet.

Nen witten, een witte. Manlijk gesl. *den*, *de*; *nep*, een. Vrouwel. gesl. *de*, *de*; *ne*, eene; onzijd. gesl. *et*, het, *een*, *een*; zonder nadruk uitgesproken luidt het *en*. De Enschedéërs hebben dus van het mannelijke *enen* en het vrouwelijke *eene* slechts de laatste syllaben, *nen* en *ne* overgehouden. Op dezelfde wijze hebben de Franschen van *e-gó*, en *e-géo*, ik, alleen de laatste syllabe *go* en *gé*, *jo* en *jé*, gelijk in het Romantisch gelezen wordt, overgehouden, thans verbasterd tot *je*, ik.

Bladz. I. 3 Couplet.

Zoël, zoude, van *zeùllen*, moeten. *Ik sal en ik*

soel, voor *schalle* en *schnelle*, ik ben schuldig; moet, zal; gelijk *ribbezakken* voor *ribbe-schakken*.

Bladz. II. 1 Couplet.

Néu, ook *néug*, noode. Voor noodig zegt de Enschedéër *van done*; alleen in de uitdrukking *néug van done*, noodig, i. e. zeer van doen, hoort men dit woord in die beteekenis.

Bladz. II. 2 Couplet.

Onnewder, onweder. *Hefin* het enkelvoud en *das* niet *heft*; zoo ook *leup*, loopt; *gef*, geeft; *zeg*, zegt; *breg*, *brenk*, brengt; *oleug*, vliegt; *keuf*, koopt; *sprek*, spreekt; *nimp*, neemt; *kump*, koopt; *sweump*, zwemt; *temp*, temt; gelijk de Hollanders in *sal*, *kan* voor *zalt*, *kant*. Het is onnoodig te herinneren, dat dit eene afslijping van den laatsten medeklinker is, die in het oud Overijselsch niet gevonden wordt. Men zeide *heft* [he-*vet*] in het enkelvoud, en niet *hef*. Dus leest men op een Deventer gedenkpenning.

*Godt heft die stadt Deventer getroest
Und den 20 November 1578 verloest.*

Op de andere zijde

*Ick voede min jongen met min bloet
Bis ick vertere min lif en bloedt.*

Bladz. III. 2 Couplet.

Dou ga'st, doe *soest*. Gij zult, gij zoudt. *Dat wi'k*, dat *wò'k*! Dat wil ik, dat wilde ik.

Dàllenhanen. De meesterknecht in het fabriek heet de *hane*, de baas, *in de dälle*, in het voorhuis, waar hij het garen aan de wevers uitrekt, enz. *Dàllenhanen* is hier een werkwoord, voor meesterknecht spelen.

Bladz. III. 3 Couplet.

Hast', voor *hast dou*, had gij.

Bladz. III. 4 Couplet.

Onnebiige, onbuigzaam, hardnekkig.

Hellig, vergramd, innerlijk nijdig.

Kroene-krane, slingerweg, kronkelpad, dwaalweg. De beteekenjs van draaijen en ronding zit

in al zulke woorden als *kruk*, *kruik*, *kruin*, *kroon*, *krans*, *kring*, *krom*, *kronkel*. Overijs. *krang*. Eng. *crank*, en ontelbare anderen. *Speúldst*, voor *dou speúldest*, gij zoudt spelen, gij speeltet.

Bladz. IV. 1 Couplet.

Joa, ja. *Jo*, immers.

Stroat- en meúllen-mére, straat- en molen-gerucht. Op de vlakten van het dun bewoonde Twente is de molen, waar elk met zijn graan komt, het punt van vereeniging. Hier is het dat men elkander de nieuwtjes van den dag mededeelt.

Bladz. IV. 2 Couplet.

Noad, naad. *Neudken*, naadje. Spreek uit *nöäken*. *Géngel-dreudken*, spreek nit *dröäken*, draadje. *Géngelen* is dartelend daar heen trippelen. Een paard *géngelt* aan een losse lijn; zoo moet de man doen aan het draadje van de vrouw.

Bladz. IV. 4 Couplet.

Gesnээрk, het snorren van iets dat in de pan gebraden wordt. *Wierigheid*, het tegenovergestelde van slaperigheid, dus vlijt.

Alle deze woorden *baarger*, burger; *saarge*, zorg; *maargen*, morgen; *kännink*, koning, dragen blijken van de hooge oudheid van dezen tongval; immers in het Gothisch luidt het *báurg-ja*, burger; *sáurga*, zorg; *máurgins*, morgen; *kann*, ik weet, d. i. ik ben het magtig. Ik twijfel geen oogenblik of het woord *féken* is hier eenmaal *fade*, dimin. *fádeken*, geweest, van Goth. *fatha*, omheining, of zoo als onze vertalers Marc. XII. 1. beter zeggen, *tuin*.

Bladz. V. 1 Couplet.

Helm en zelm en réure, alles wat men wenschen kan. Een helm om zijn hoofd te dekken, een zadel om op te stijgen, en een schietgeweer om zijnen vijand terneder te vellen.

Kreúg noa Hérrem en de meúlle nig, hij

vraagt naar Harmen en den molen niet. Hij heeft zich aan den rijksten en magtigsten man niet te storen; want hij is onafhankelijk door zijne bezittingen. De molenaar is in het dorp meest de rijkste en voornaamste man; en dewijl hij zich niet overwerkt, maar van tijd tot tijd met zware zakken graan als ballen omkaatst, is hij gewoonlijk ook een vlug en sterk man. Men heeft te Enschedé ook nog het vertelsel van *staarken Héerm*, waarop ik later kan terugkomen.

Bladz. VI. 1 Couplet.

Ménnige oorlogsléu, kloeke oorlogsmannen, die wat in de handen hadden, die wat mansch waren. *Hee is der ménnig genoeg to*, hij is tegen dat werk wel opgewassen. *Ménnig is man-nig*.

Ménnig, is het Eng. *manny* en het Holl. *menig*, wier beteekenis het L. F. *mannig* of *menig* inderdaad heeft. Het denkbeeld van *macht* in *ma* geeft het ander van *man* en menigte. *Daar wierd een macht van koek gevent*, zegt Bolderdijk ergens. *Vis hominum*; i. e. ingens multitudo. Het Overijselsch heeft meest hetzelfde woord, maar niet altijd dezelfde beteekenis met het Hollandsch gemeen. Zoo als bijvoorbeeld *slim*, dat bij de Hollanders het denkbeeld eener praktikale schranderheid, die zich niet verschalken laat, [leefheid] medebrengt, maar bij de Overijselaars slinksch, bedriegelijk [vafer] beteekent, en in dien zin gold het ook bij de oude Hollanders als een uitvloeisel der eigenlijke beteekenis van krom, verdraaid, welke zij het tevens toekenden, en waar zij hun *slimbeen* voor hofvoet van hadden. Dit verloop van beteekenis ligt dikwerf aan den graad der zedelijke ontwikkeling eener natie, die in hare boersche eenvoudigheid iets slinksch en bedriegelijk zal noemen wat later bij haar doorgaat voor schrandere levenswijsheid. Sommige dier nuances komen ook voort uit plaatselijke

omstandigheden. In de steden van Holland heeft men *straten* en *stegen*; In Twente, waar steden en dorpen minder bekend waren, bezit men dezelfde woorden, maar toegepast op het platte land, en wel met het zelfde onderscheid in de beteekenis. Gelijk in eene stad een *straat* grooter is dan een *steeg*, zoo is de *stroate* veel een breedere heeren rij-weg, terwijl *stegen* meer de mindere boerewegen aanduiden. In eene proeve, als mijn woordenboekje, was het onmogelijk al die verscheidenheden aan te duiden.

Bladz. VI. 2 Couplet.

Léven, leven, onderscheiden van *leven*, verheugd, dat verwisseld wordt met *liewen*.

Bladz. VII. 2 Couplet.

Van toves an, langzamerhand. *Van tevoen*, toeven; al toevende.

Bladz. VII. 3 Couplet.

Piïpt en schilfert, pypt en tjiïpt.

Bladz. VII. 4 Couplet.

Wo, hoe, voor *hwo*. *Do*, toen.

Ze kriigt der ees den trezen van, zij krijgen daar de lucht van,

Nusseldeúdken, eig. het nestkiekentje, het laatste dochtertje. Het kleine meisje.

D R U K F O U T E N.

bl. II.	coup. 1.	<i>neu</i> , lees <i>néu</i> .
bl. v.	coup. 2.	<i>báttren</i> , lees <i>bàttren</i> .
bl. VI.	coup. 2.	<i>oéuren</i> , lees <i>oeúren</i> .
—	—	3. <i>Kreusus</i> , lees <i>Kreúsus</i> .
—	—	— <i>bannink</i> , lees <i>bànnink</i> .
bl. VII.	coup. 2.	<i>scheúkes</i> , lees <i>schéúkes</i> .
—	coup. 3.	<i>Die</i> , lees <i>dee</i> .
—	—	— <i>schált</i> , lees <i>schàlt</i> .
—	coup. 4.	<i>oliiget</i> , lees <i>oleeget</i> .
bl. VIII.	—	— <i>kneuppe</i> , lees <i>kneúppe</i> .